

***Vaikų, patiriančių bendraamžių
priekabiavimą, elgesys,
tokio elgesio priežastys,
pasekmės, problemų sprendimas***

Parengė R.Juknevičienė

2011 01 11

Temos aktualumas

Šiandieninėje visuomenėje priekabiavimas gana dažnas reiškinys. Reikia pripažinti, kad priekabiavimas mokyklose yra pasiekęs epidemijos mastą. Būtina taikyti specialiai priekabiavimo reiškiniui skirtas intervencines programas, į kurias būtų įtraukti visi mokyklos bendruomenės nariai – mokyklos vadovai, mokytojai, moksleiviai ir jų tėvai. Kiekvienas pedagogas bei auklėtojas turi būti atsakingas ir ieškoti tinkamus sprendimus įveikiant priekabiavimo problemas mokyklose ir už jos ribų.

Tikslas:

Analizuoti priekabiavimo elgesį tarp mokyklinio amžiaus vaikų ir aptarti būdus kaip spręsti priekabiavimo problemas.

Uždaviniai:

- Supažindinti mokyklos bendruomenę su priekabiavimo elgesio formomis.
- Aptarti kokiame amžiuje paplitęs priekabiavimas.
- Aptarti priekabiaujančio vaiko elgesio priežastys.
- Nagrinėti ir apmąstyti įvairias priekabiavimo situacijas.
- Aptarti priekabiavimo pasekmes.
- Parodyti, kaip rasti būdų priekabiavimo problemoms spręsti.

Bergeno universiteto profesorius

Dan Olweus

Patyčių mokykloje tyrimų pradininkas ir ekspertas tarptautinėje mokslinėje bendruomenėje:

- Tyręs agresyvių elgesį tarp jaunuolių Švedijoje.
- Įrodymais pagrindęs teoriją apie patyčių mitus ir realybę.
- Sukūręs Olweus patyčių prevencijos programą.
- Išleidęs knygą "Bullying at School".

Mokslininkas A.Zaborskis

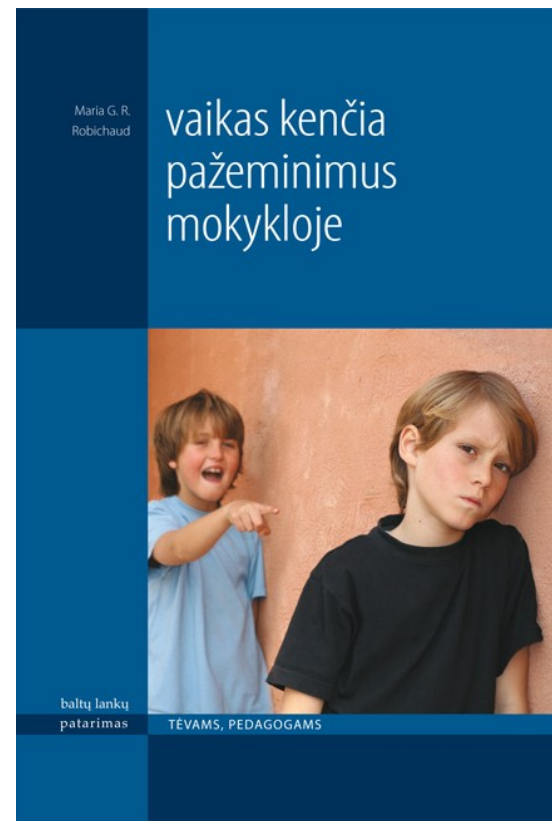
- KMU Biomedicininii tyrimu instituto Socialinés pediatrijos laboratorijos vedéjas, KMU Profilaktinés medicinos katedros ir ŠU doc. habil. dr.
- Parašé nemažai monografiju bei vadovéliu: "Moksleivių gyvenimo būdas ir sveikata" (1996), "Lietuvos moksleivių gyvensena: raida 1994-1998 metais ir vertinimas tarptautiniu požiūriu" (2001), "Aukime sveiki" (2004) ir kt.
- Parašé nemažai moksl. str:
"Changes in Health Behavior of Lithuanian Adolescents and Adults Over 1994-2002" (2004), , "Bullying in Lithuanian Schools in 1994-2002" (2005) ir kt.
- Konferencijose skaité pranešimus.
- Vedé seminarus.

Psichologijos magistrė M.G.R.Robichaud

- 1950 m. gimusi Meksike, 1979 m. emigravo į Kvebeką (Kanada).
- M.G.R.Robichaud įgijo magistro laipsnį Lotynų Amerikos universitete (Universidad Iberoamericana).
- 1982 m. tapo Kvebeko psichologų sąjungos nare.
- Parašė: Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje (L'enfant souffre douleur).

KAS YRA PRIEKABIATIVIMAS?

Priekabiavimo apibrėžimų yra didelė įvairovė. Dažniausiai vartojamas yra norvegų tyrinėtojo D.Olweus (1993) pateiktas priekabiavimo reiškinių apibrėžimas:

- **Priekabiavimu** – vadinamas toks elgesys, kai prieš vaiką nuolat atliekami negatyvūs veiksmai. Negatyvūs veiksmai apibrėžiami, kaip tyčiniai sąmoningi veiksmai, kurių tikslas įskaudinti kitą žmogų ar jam sukelti diskomfortą ir šių veiksmų pagrindas – agresyvus elgesys nukreiptas į kitą asmenį.
- Apibrėžiant priekabiavimo reiškinių svarbu akcentuoti tokius jo ypatumus, kaip priekabiaujančio elgesio pasikartojamumas bei nelygūs jėgos santykiai priekabiavimo situacijoje.

Priekabiavimo elgesys apima tokias elgesio formas:

- Mušimas.
- Spardymas.
- Kumščiovimas.
- Stumdymas.
- Grasinimai, gąsdinimai.
- Erzinimas.
- Prasipravardžiavimas.
- Įvairi verbalinė agresija (negatyvūs komentarai, gąsdinimas, bauginantys telefono skambučiai ir elektroninio pašto žinutės).
- Apkalbų ir paskalų skleidimas.
- Pikti, bjaurūs užrašai apie žmogų, užgauliojimai.
- Ignoravimas.
- Izoliavimas ar atskirimas nuo grupės, nepriėmimas žaisti ar užsiimti kitokia veikla.
- Daiktų gadinimas.
- Daiktų ar pinigų atiminėjimas.

Taigi priekabiauojantis elgesys apima įvairias verbalines, fizines ir kitokias elgesio formas, kurios skirstomos į:

- Tiesioginį (auka puolama atvirai) priekabiavimą.
- Netiesioginį (ignoravimas, išstumimas iš grupės) priekabiavimą.
- Verbalinį (negatyvūs komentarai, gąsdinimai, bauginantys telefono skambučiai ir elektroninio pašto žinutės) priekabiavimą.
- Fizinį (stumdyimas, mušimas, kandžiojimas, plaukų pešiojimas, spardymas, nepageidaujami seksualiniai prisilietimai, kito daiktų gadinimas, žeminančių gestų rodymas) priekabiavimą.
- Socialinį priekabiavimą (apkalbinėjimas, asmeninės informacijos viešinimas).

PRIEKABIAVIMO SITUACIJA

Priekabiavimai beveik visada vyksta tokioje vietoje ir tokiu metu, kuomet suaugusieji nemato. Priekabiavimai vyksta įvairiose vietose:

- Mokykloje: klasėje, koridoriuje, valgykloje, bibliotekoje, sporto salėje, tualete, rūbinėje ir pan.
- Mokyklos kieme.
- Pakeliui į mokyklą ar grįžtant iš jos.
- Autobuse.
- Parke, kieme...

D.Olweus (1993) pateikia tokią priekabiavimo situacijoje dalyvaujančių vaikų vaidmenų schemą:

- **A** priekabiautojas (pradedą priekabiąuti ir aktyviai dalyvąją);
- **B** šalininkas (aktyviai dalyvąją, bet pats nepradedą priekabiavimo);
- **C** galimas priekabiautojas (mėgsta priekabiavimą, bet atvirai to nerodo);
- **D** pasyvus priekabiautojas (remia priekabiavimą, bet aktyviai jame nedalyvąją);
- **E** neutralus stebėtojas (stebi kas vyksta, tačiau nesikiša);
- **F** galimas gynėjas (nemėgsta priekabiavimo, galvoja, kad reikėtų padėti, tačiau nieko nedaro);
- **G** aukos gynėjas (pats nepriekabiąją ir padeda ar stengiasi padėti aukai);
- **Y** auka (kitaip patyčių objektas dar vadinamas „atpirkimo ožiu“, „pastumdėliu“, „kankiniu“).

PRIEKABIAVIMO PAPLITIMAS

- D.Olweus tyrimų duomenimis priekabiavimo reiškinys daugiau paplitęs tarp pradinių ir žemesnių vidurinių klasių mokinių (7 – 13 m. vaikų).
- Tyrimų duomenimis, jaunesnio amžiaus vaikai dažniau tampa priekabiavimo aukomis, o vyresniųjų moksleivių tarpe daugiau yra priekabiautojų.
- Jaunesniojo amžiaus vaikai priekabiaudami vieni prie kitų daugiau naudoja tiesioginį ir fizinį priekabiavimą.
- Vyresnio – netiesioginį, psichologinį, socialinį priekabiavimą.
- Lietuvoje darytuose tyrimuose atsispindi tokios tendencijos – labiausiai paplitusi priekabiavimo forma yra verbalinis priekabiavimas, tai yra erzinimas, šaipymasis, tyčiojimasis (A.Zaborskis).
- Per 2010 metus Kėdainių rajone buvo 6 atvejai, kai paaugliai išgėrė didelį kiekį migdomųjų tablečių.

Priekabiavimo reiškinyms yra plačiai paplitę daugelyje šalių:

- Norvegijoje
- Škotijoje
- Skandinavijoje
- Anglijoje
- Velse
- Airijoje
- Italijoje
- Portugalijoje
- Vokietijoje
- Belgijoje
- Graikijoje
- Australijoje
- JAV
- Kanadoje
- Japonijoje
- Lietuvoje...

-
- Pastaraisiais metais apie priekabiavimą arba patyčias Lietuvoje kalbama vis daugiau.
 - Ši problema mūsų šalyje plinta gąsdinančiais tempais.

2006 m. Pasaulio Sveikatos Organizacijos atliktas tyrimas parodė, kad:

- 27 proc. 11-15 m. mokinių 2-3 kartus per paskutinius du mėnesius yra patyrę patyčias.
- 13 proc. mokinių nesijaučia saugūs mokykloje.

Palyginti su kitomis šalimis, priekabiavimo paplitimo lygis Lietuvos mokyklose tebėra aukštas.

PRIEKABIAUJANČIO ELGESIO PRIEŽASTYS

Tyrinėjant priekabiavimo reiškinį svarbu suprasti, dėl kokių priežasčių vyksta priekabiavimas tarp moksleivių. D.Olweus atliko tyrimą, kurio metu buvo apklausti moksleiviai. Moksleiviai įvardino tokias pagrindines priekabiavimą skatinančias priežastis:

- Nebuvimas grupės dalimi.
- Išoriniai ypatumai (kitokia išvaizda, apsirengimas ir pan.).
- Išskirtinis statusas grupėje (turtingumas, mokytojo numylėtinis ir pan.).
- Akademiniai ir socialiniai trūkumai.
- Siekimas lyderiauti ar užimti tam tikrą statusą grupėje.

Ne mažą įtaką priekabiavimo elgesio atsiradimui ir plitimui turi:

- Suaugusiųjų nuostatos, elgesys (mokytojų, tėvų), reagavimas į priekabiaujantį elgesį.
- Brendimas, greitas fizinis augimas, kūno pokyčiai, padidėjęs domėjimasis heteroseksualiais santykiais.
- Socialinių įgūdžių trūkumas.
- Susiformavęs agresyvus elgesys.

Keletas agresyvaus elgesio formavimąsi įtakojančių veiksnių, susijusių su vaiko artimiausia aplinka:

- Emocinės tėvų nuostatos į vaiką (ypatingai ankstyvojoje vaikystėje emocinis priėmimas, rūpinimasis vaiku, šilumos trūkumas).
- Tėvų tolerancija agresyvaus elgesio atžvilgiu (tėvai leidžia elgtis agresyviai ir toleruoja tokį elgesį).
- Auklėjimo stilius (nuolatinis fizinių bausmių taikymas).
- Vaiko temperamentas (agresyvus dažniau tampa tas vaikas, turintis aktyvų ir impulsyvų temperamentą).

PRIEKABIAVIMO PASEKMĖS

Priekabiavimas palieka tiek trumpalaikes, tiek ilgalaikes psichologines, elgesio ir socialines pasekmes ir neretai vienaip ar kitaip įtakoja daugelį vaiko kasdienio gyvenimo ir funkcionavimo sričių:

- Bendravimą.
- Santykius su bendraamžiais.
- Santykius su tėvais.
- Socialinį ir psichologinį prisitaikymą mokykloje.
- Mokyklinius pasiekimus.
- Požiūrį į save ir savo gebėjimus.

Pasekmės priekabiavimo aukoms

Vaikai, kurie dažnai patiria priekabiavimą yra nuolatinėje streso būsenoje. Nuolatinė streso būseną veikia:

- Asmens emocinę būseną.
- Įtakoja fiziologines žmogaus funkcijas.
- Susilpnėja imuninė sistema.
- Padidėja jautrumas įvairioms infekcinėms ligoms.
- Priekabiavimo aukos turi miego sunkumų.
- Šlapinasi į lovą.
- Skundžiasi dažnesniais nei kiti jų bendraamžiai galvos ir pilvo skausmais.

Pasekmės priekabautojams

- Nuolatinis priekabiavimas kelia riziką, kad toks vaikas įsisavins: agresyvų elgesio būdą, asocialų elgesio būdą.
- Priekabautojai agresyviai elgiasi ne tik tam tikrą periodą, bet ilgai ir pastoviai ir gali perkelti agresyvų elgesį į suaugusiojo amžių (D.Olweus 1993).
- Priekabautojai turi didelę tikimybę turėti ir kitokias elgesio problemas – tokias kaip kriminaliniai nusikaltimai, alkoholio ir narkotikų vartojimas ir pan.
- Priekabiavimas palieka neigiamas pasekmes ir mergaitėms, ir berniukams. Nėra itin tikslių duomenų ar tos pasekmės skiriasi.
- Priekabiavimo reiškinių tyrinėję autoriai teigia, kad nuolatinis priekabiavimo patyrimas yra vaiką traumuojanti patirtis, negalinti nepalikti pasekmių.

PRIEKABIAVIMO INTERVENCIJOS PROGRAMA

KAIP SPREŠTI PRIEKABIAVIMO PROBLEMAS

- Svarbu taikyti specialiai priekabiavimo reiškiniui skirtas intervencines programas.
- Priekabiavimo intervencijos programa turi būti taikoma trijuose lygmenyse – visos mokyklos, atskiros klasės ir individualiame lygmenyje.
- Į kovos, su priekabiavimu, strategijos įgyvendinimą turi būti įtraukti visi mokyklos bendruomenės nariai – mokyklos vadovai, mokytojai, moksleiviai ir jų tėvai.
- Mokyklos lygmenyje svarbu ne tik formuoti nuostata, bet ir nuolat stebėti priekabiavimo paplitimo situaciją mokykloje, klasėse ir pan.
- Kiekvienas mokytojas turėtų būti atsakingas už saugios aplinkos savo klasėje kūrimą, elgesio klasėje taisyklių kūrimą, moksleivių mokymą, kaip reikėtų reaguoti, kuomet jie mato vykstantį priekabiavimą.
- Labai svarbu yra pagalba priekabiavimą patiriantiems ir priekabiaujantiems vaikams.

Ką gali mokykla?

- Patikrinti priekabiavimo mastą.
- Užpildyti priežiūros spragas, net ir per pertraukas rengti vaikams užsiėmimus.
- Mokykla gali įgyvendinti prevencijos programą (būtina medžiaga: filmai, įvairūs plakatai, atmintinės tėvams, mokyklos bendruomenei skirtas informacinis leidinys, bibliografinės nuorodos tėvams ir pan.).
- Mokykloje būtina reikia paskelbti tarpasmeninius santykius reguliuojančias taisykles (jos turi atspindėti vertybes ir principus, gerbti save, kitus ir aplinką).
- Priėmimo klimatas klasėje (yra vaikų, kurie nutolsta nuo normos, kurie turi juos iš kitų išskiriančių ypatybių).
- Klasės valandėlė ir pan.

Ką gali vaikas?

Vaikų galingiausias ginklas kovai su priekabiavimu ir pažeminimais yra **žodis**. Mokykla vaikams gali suteikti įvairių būdų pranešti apie padėtį, pavyzdžiui:

- Galimybė išsipasakoti suaugusiems.
- Anoniminiai klausimynai.
- Sociogramos.
- Laiškų dėžutė.
- Tarpininkavimas.
- Moksleivių taryba.

Vaikų stebėtojų problema yra ta, kad jie neskiria skundimo nuo tinkamo pranešimo.

Ką gali tėvai?

Tėvai turėtų žinoti, kad priekabiavimas ar patyčios egzistuoja bet kokioje mokykloje, vaikų grupėse. Reikia stebėti tam tikrus požymius, kurie gali parodyti, kad prie vaiko yra priekabiaujama:

- Vaikas atsisako eiti į mokyklą.
- Iš mokyklos pareina per anksti ar per vėlai.
- Sunkiai užmiega ar sapnuoja košmarus.
- Skundžiasi pilvo, galvos skausmais ar pykinimu.
- Būna irzlus ir agresyvus, atrodo liūdnas.
- Pareina su sugadintais savo daiktais ar suplėšytais drabužiais.
- Dažnai pameta savo daiktus.
- Turi mėlynių, žaizdų.
- Meluoja.
- Nedalyvauja popamokinėje veikloje...

„NEPAMIRŠKITE,
KAD ESATE SVARBIAUSIAS
SAVO VAIKO MOKYTOJAS.“

A.L.Beane

Išvados

- Priekabiavimo intervencijos programa bus efektyvi tuomet, jeigu į ją įsijungs visa visuomenė: pedagogai, moksleiviai, tėvai...
- Visuomenė, ypač pedagogai, turi žinoti kokias elgesio formas apima priekabiavimas, kokios šio elgesio priežastys, paliekamos pasekmės.
- Privalu žinoti kokiose vietose dažniausiai priekabiaujama ir stengtis užkirsti tam kelią, kadangi priekabiavimas palieka tiek trumpalaikes, tiek ilgalaikes psichologines, elgesio ir socialines pasekmes ir neretai vienaip ar kitaip įtakoja daugelį vaiko kasdienio gyvenimo ir funkcionavimo sričių.
- Reikia mažinti priekabiavimo paplitimo lygį Lietuvos mokyklose.

Literatūros sąrašas

1. Gaigalienė M. Suaugusiųjų mokymo(si) ypatumai seminaro metu.- Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006.- 52 p.
2. Olweus D. Bullying at school.- Oxford: Blackwell. 1993.- 64 p.
3. Robichaud M.G.R. Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje.- Vilnius: Baltos lankos, 2007.- 142 p.
4. Šulcienė O. Apsinuodijimų daugėja // Kėdainių garsas: Kėdainiai, 2011 m. sausis 11 d. – Kėdainiai, 2011, p.5.
5. Zaborskis A., Makari J. Lietuvos moksleivių gyvensena: raida 1994 – 1998 metais ir vertinimas tarptautiniu požiūriu.- Panevėžys: E. Vaičekausko leidykla, 2001.- 49 p.

Klausimai

1. Ką naujo sužinojote apie priekabiavimą?
1. Ką galėtumėte pritaikyti savo darbe?
1. Ką dar pageidautumėte sužinoti apie priekabiavimą?
1. Kuo buvo naudingas šis seminaras?
1. Siūlomi patobulinimai.